Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 207 (9584) | Среда, сентябрь 4, 1974 чыл | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 2 кап.

Л. И. Брежнев Ю. Цеденбал-биле ужурашкан

Сентябрь 2-де СЭКП ТК-ның Чиктиге секретары эш Л. И. Брежнев Кремльге МАРН ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Улустуң Улут Хуралының Президиумунуң Даргазы эш Ю. Цеденбал-биле ужурашкан.

СЭКП биле МАРН-ның, Совет Эвиледи биле МАР-ның арасында бүгү талалыг ады-дуңма ёзузунуң кады ажылдажылгалың улам хөгжүдери-биле холбашкан, а ол ышкаш делегейниң чамдык чүгүла айтырыгларының-даа талазы-биле саналенал солчуушкуну болган.

Эш Л. И. Брежнев биле эш Ю. Цеденбалдың арызыңга ужуражыышкын чүректиң ханызындан болгаш бүрүн чаңгыс эвтин байдалынга өткен.

Эш Ю. Цеденбал ол-ла хүн Тереэн чүртүнче чоруткан.

(СЭТА).

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Г. В. САРАФАНОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Космостуң «Союз-15» корабли-биле орбитага ужудуушкынну чеднишкиниг чорутканы дээш база ол үеде эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскен дээш, ужудукчу-космонавт эш Геннадий Васильевич САРАФАНОВКА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ атты тывысыышаан, ЛЕНИН ордени болгаш «АЛДЫН СЫЛДЫС» медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың сентябрь 2.

УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТ ЭШ Л. С. ДЕМИНГЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Космостуң «Союз-15» корабли-биле орбитага ужудуушкынну чеднишкиниг чорутканы база ол үеде эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскен дээш, ужудукчу-космонавт эш Лев Степанович ДЕМИНГЕ СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ МААДЫРЫ атты тывысыышаан, ЛЕНИН ордени болгаш «АЛДЫН СЫЛДЫС» медаль-биле шаннаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың сентябрь 2.

ЭШ Г. В. САРАФАНОВКА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

«Союз-15» корабль-биле космоска ужудуушкынну боттандырганы дээш эш Геннадий Васильевич САРАФАНОВКА «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың сентябрь 2.

ЭШ Л. С. ДЕМИНГЕ «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

«Союз-15» корабль-биле космоска ужудуушкынну боттандырганы дээш эш Лев Степанович ДЕМИНГЕ «ССРЭ-НИҢ УЖУДУКЧУ-КОСМОНАВТЫЗЫ» атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. ПОДГОРНЫЙ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

МОСКВА, КРЕМЛЬ. 1974 чылдың сентябрь 2.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 30 ЧЫЛЫНГА

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Тываның хойжуларының чедиишкини

Республиканың хойжулары улуг күш-ажылчы тиилелгени чедип алган: чылда дүк бүдүреринин болгаш ону күрүнеге садарының улус ажыл-агый планы күүсеттинген. Белеткел пунктуларында 2871,9 тонна дүк кирген — онаалдага көрдүнгенинден 39 тонна хөй болган.

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели ол улуг күш-ажылчы тиилелге-биле холбаштыр республиканың бүгү хойжуларынга байыр чедирген болгаш ону партия, совет, көдээ ажыл-агый органнарының, профэвилел база комсомол организацияларының, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемниглериниң демниг күжениишкиннери-биле, ол ышкаш беш чыл планының дөрткү, тодарадыкчы чылының онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир база Совет Тыванын 30 чыл оюн төлептиг уткуур дээш хойжуларның калбарган социалистиг чарыжының ачызында чедип алдынган дээрзин демдеглээн.

Республиканың тос району болгаш Кызыл хоорсовет дүктү белеткээриниң база ону күрүнеге садарының улус ажыл-агый планын сентябрь 1-де күүсеткен. Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем, Тес-Хем болгаш Тожу районнарның хойжулары онза эки ажылдаан, ол районнар дүк белеткээр талазы-биле планныг онаалдаларны үүгле күүсеткен эвес, харын-даа боттарының социалистиг хүлээлгелерин база күүсеткен. Улуг-Хем, Өвүр болгаш Мөңгүн-Тайга районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары күрүнеге дүк садарының улус ажыл-агый планын күүседир талазы-биле бүгү-ле хемчеглерни база алыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели идегелин илереткен.

Беш чыл планының дөрткү чылының онаалдаларын күүседир дээш демиселге колхозтарның болгаш совхозтарның малчыннары боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин көвүдедир дээрзинге бүзүрелин СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели илереткен болгаш эътти база сүттү бүдүрениң, күрүнеге садарының талазы-биле улус ажыл-агыйының он ай планын база боттарының социалистиг хүлээлгелерин Совет Тыванын 30 чыл оюнга чедир күүседир, план ёзугаар ниитиниң малын чемнер-биле хандырар болгаш кыштаглаашкынны чедиишкиниг чорудар, дүжүттү дүрген, чидириг чок ажаап алыр, келир чылдын дүжүдүнге хөрзүнүг, үрезинни белеткеп алыр, көдээ ажыл-агыйның өске-даа ажылдарын чогуур үезинде доозар дээш боттарының күштерин долузу-биле мобилизастаарынче көдээниң бүгү ажыл-ишчилерин кыйгырган.

ДҮЖҮТ АЖААЛДАЗЫН БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ

Каа-Хемниң ховуларында күженишкиниг күскү ажылдар хайнығыл турар. Комбайннар, тараа кезер машиналар болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа техниказы ховуларже үнүпкен.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалында база партияга болгаш совет улуска СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырымында көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериң улам ыцай көвүдедиринче улуг кичээнгейни салганы биллингир болгай. Оон-биле кады ол документилерде-тоску беш чылдың тодарадыкчы дөрткү чылында көдээ ишчилериң мурнунда тодаргай сорулгаларны салган, чарыштыг калбак нептерелдиг, дээштиг кылдыр организастаарының, оон тиилекчилериңе холбаштыр материалдыг болгаш моральдыг идиг берициниң ажыглаарының талазы-биле хемчеглерни тодаратган.

Бо чүгүлө документилерни удуртулга болдургаш, районуң партия организациязы ажыл-ишчилериң күженишкинин эвээш чарыгдалды үндүрүп турган, эки шынарлыг, хөй продукцияны бүдүреринче, тодарадыкчы чылдың планныг сорулгаларын долдур болгаш ажыр күүселиринче угландырып келген. Партияның болгаш чазактың хүн бүрү дузазының ачызында колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техникиг баазазы быжыккан. Ол бүгүнүң түнелинде көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң хемчээли бисте көвүдеп турар. Районуң ажыл-агыйларының хөй нуруузу социалистиг хүлээлгелерни чеднишкиниг күүседип турар.

Эрткен үш чылдарда район пландан ажыр күрүнеге 11.600 тонна тараны, 345 төвүна эштти, 580 тонна сүттү, 28 тонна дүктү саткан. Хөй-хөй ажыл-агыйлар бо чылдың планныг даалгаларын күүседиринге багай эвес көргүзүгүү чедип ап турар. Күрүнеге дүк садарының планын район 108 хуу күүсеткен, сүт садарын сентябрь 10-да күүседир, күрүнеге эът садарының чыл планын күүседир дээш хемчеглерни ап турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның алган хүлээлгези аажок улуг. Ол болза партия, совет болгаш ажыл-агый органнарындан улуг харысалганы негеп турар, ылаңгыя чаа дүжүттү чогуур өйүнде, дүрген ажаап алыры эргежок чүгүлө боон турар. Бо чылдың чайы кандаашкынныг, берге болганы ховуажылының үнүш-дүжүткүр чоруунга, чаагай дүжүттү өстүреринге тәарымча чок салдарны чедиргеи. Бичалзажок тайга эдээ черлерде тараа багай эвес үнген. Чижээ, «Тиилелге» колхоз, «Бүрен» совхоз бир гектар черден-не 10—11 центнер дүжүттү бастырып ап турар. «Тиилелге» колхоз күрүнеге тарааны садып эгелээн, а районда тараанын ниити дүжүдү бир гектар черден ортумаа-биле 7—8 центнер чедип турар.

Партия организациялары амгы үеде малга чем белеткээриниң-биле холбаштыр дүжүттү чидириг чоккэ, дүрген ажаап алыр дээш бүгү ажыл-ишчилериң күжүн мобилизастап турар. Ховуларда ажыл-ишчилериң ортузунга организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың деннелин бедиткен. Тараажыларың болгаш мал чемни белеткекчилериниң күш-ажылчы идепкейин бедиткен.

Ажаап алышкынының ажылчыл планнарын, ол үеде чорудар масса-политиктиг хемчеглерни ажылдап кылгаш, партбюроларның болгаш ажыл-агыйларның дирекция база баштаар черлери-биле каттышкан хуралдарында балыглаан, а ону ам ажыл-херек кырынга боттандырар дээш шудургу ажылды чорудуп турар. Хову турлагларынче үнериниң мурнунда бүгү ажыл-агыйларың механизаторларының чөвүлел хуралын эрттирерге бисте чанчыл апарган. Оларга дүжүт ажаалдазының ажылчын планын чугаалажыр, ажылдың норма-чижээн болгаш төлевирин, немелде социалистиг хүлээлгенин негелделерин, материалдыг болгаш моральдыг мактал-шаңналдың хевирлерин тодарадыр.

Эрткен чылдардаазы ышхаш, бо чылын база-ла ажаап алышкын агрегаттары бөлүк арга-биле ажылдап турар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда техниканы бедик бүдүрүкчүлүг эвес, багай ажыглап турар. Чижээ, «Бүрен» совхозтуң чамдык комбайннары тараа ховузунче четпейн чыткаш-ла үрелгилээн, оларны септеп турар үеде хыналданы кошкатканындан чедир кылбаан чүүлдер хөй болганы илерээн, ажылдың баштайгы хүннүнде-не хөй-хөй механизаторлар ээлчег нормазын чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседип турар. Чижээ, коммунистер Петр болгаш Михаил Ситников алышкылар (Михаил Ситников ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады) ажаап алышкынга ээлчег нормазын 180—190 хуу күүседип келгенвер. Ол ышкаш «Тиилелге» колхозта Даваа Дойбан, «Бурунгаар» совхозта Монгуш Күдер-оол, Василий Артна, «Бүрен» совхозта Сергей Кунгаа болгаш оон-даа өске хөй-хөй механизаторлар ажаап алышкынга күш-ажылчы эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң, мурнакчыларының дуржулгазын хана солуларга, дайынчы хуудустарга чырыдып, түс черниң радиозунга дамчыдып турар.

Тараа ажаалдазын «Тиилелге», «Коммунизмче орук» колхозтарның механизаторлары организастыг, бедик темп-биле чорудуп турар. «Тиилелге» колхозта 2000 га черниң тараазын кескен, ол болза ниити тарааның 35 хуузу болур.

Каа-Хемде дүжүт ажаалдазы хүн бүрү калбарып, темп бедип турар. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларда техниканы бедик бүдүрүкчүлүг эвес, багай ажыглап турар. Чижээ, «Бүрен» совхозтуң чамдык комбайннары тараа ховузунче четпейн чыткаш-ла үрелгилээн, оларны септеп турар үеде хыналданы кошкатканындан чедир кылбаан чүүлдер хөй болганы илерээн, ажылдың баштайгы хүннериңде-ле үрей кылыр чоруктарны болдурган, ында хову ажылының шынары база багай. Ол ышкаш «Совет Тыва», «Кызыл Тук» совхозтарда ажаап алышкын ажылдарын ам-даа чогуур негелдеге чедир калбартаан. Кижилериң күжүн таарыштыр тургузуп шыдаваан. Күш-ажылды четпес организастаан. Ол бүгү четпестер болза бо ажыл-агыйларда партия организациялары ажаап алышкын ышкаш чүгүлө кампанияга удуртулганы суларадып, ажылдакчылардан негелдени кошкадып турары-биле тайылбырлаттынар.

СЭКП райкому ажаап алышкында болгаш мал чемни белеткээр ажылда четпестерни чайладыр, оон темпизин улам бедидер талазы-биле хемчеглерни ап турар. Көдээ ажыл-агыйда эң чүгүлө күскү ажылдарны чедиишкиниг чорудуп, тоску беш чылдың тодарадыкчы, дөрткү чылында алган социалистиг хүлээлгени хуусаа бетинде күүсеткеш, Совет Тыванын 30 чылын төлептиг уткуурунга районуң ажыл-ишчилери долу шиитпирлиг.

Н. ФЕДОРОВ,
СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары.

СЕС АЙЛАРНЫЫ БОТТАНГАН

Совет Тыванын 30 чылынга уткуштур республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка кириишкеш, Тываның сүт комбинады тодарадыкчы чылдың эткен сес айларында көскү чедиишкиннерлиг болган. Сес айларда 3.037 мун рубльдің бараанныг продукциязын бүдүрер планныг онаалдазын комбинаттың ажыл-ишчилери херек кырынга 3.524 мун рубль кылдыр ажыр боттандырган: Ол үениң дургузунда 3320 тонна продукцияны сайгарар планныг турган, оон 164 тонианы ажыр сайгарын, планын 104 хуу күүсеткен.

Тус-тус продуктулар зайы-биле онаалдаларын база-ла ажыр боттандырын шыдаан. Саржагны сес айларда 4060 тонианы бүдүрүп үндүрер планныг турган, дөрт тонна ажырын, 100,8 хуу күүсеткен. Ол ышкаш чалан сүттү ол үениң дургузунда 8800 тонианы бүдүрүп үндүрер планын 10121 тонна кылдыр азы 115 хуу боттандырын алган.

— Бистиң комбинаттың бүдүрүлгелери боттарының августа планнарын база күүседип апканнар — деп, ук комбинаттың директору М. И. Корчикова редакцияга наткан — Чижээ, 500 мун рубльдің ниити продукция бүдүрер планныг онаалдаларыста 4 мунга ажыр күүседип, эткен чылдың ол үезинде деннээрге, ону 104,4 хуу күүсеттивис.

Бистиң корр.

Кызыл хоорай Совединиң «Кан-Тей» совхозунуң сүт-бараан фермазында Агафья Гурьяновна Агапова ам чеди чыл дургузунда бызаа ажаап турар. Оон бөлүүнде бо хүниверде 40 бызаа бар. Ажаалданың эжизиниң ачызында база чем рационун шын тургусканыдан бызаалар хонунта ортумаа-биле 750 грамм немелде деңзилиг болуп турарлар, ол — тергиин эки көргүзүг-дүр. Ынчангаш социалистиг хүлээлгеге бодунуң алган көргүзүглерин бызаа ажаакчызы чедиишкиниг күүседип турар. Чурукта — А. Г. Агапова бызаалары-биле.

А. КРИВОНОЖКИННИҢ фотозу.

ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин пленуму

Москвада Эвилелдер бажыңының колониалыг залында дүүн ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин пленуму ажыттынган. Пленуму совет чогаалчыларын бирги Бүгү-эвилел съездизинин 40 чыл оюнга турааскаткан.

Эштер В. В. Гришин, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, П. Н. Демичев оларны чылыганнар чылы-биле уткаан.

Пленуму ССРЭ-ниң чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин бирги секретары Г. М. Марков эге сөзү-биле ажыткан.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-нин Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинин секретары Н. С. Тихонов илеткел кылган.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чагыг күүселдези — амыдыралчы айтырыг

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга ССРЭ-нин, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Дээди Советтериниң депутаттарынга соңгукчуларның берген чагыгларының капчаар күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяков кылган.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш чер-чер Советтери соңгукчуларның кирген чагыгларын чөп сайгарар, ону амыдыралга боттандырар хемчеглерни бадылаан. Күүседири-биле шупту 198 чагыгны хүлээп алган. Оларның 102-си күүсеттингеи. Артканнары күүселдеде турар.

Бо хуралга чагыгларны күүседир талазы-биле элээн ажылдарны чорудуп турарын демдеглээн. Каа-Хем, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Эрзин күүскомнар соңгукчуларның чагыгларын болгаш саналдарын күүседир дээш элээн ажылдарны кылган. Бо районнарга чоннуң берген чагыгларын соңгулдалар мурнунуң хуралларынга чугаалажып көрүп, район Советтериниң доктаамал комиссияларынче, райкүүскомкуң килдистериниче, эргелелдериниче чорудуп турган. Мелиорация болгаш суг ажыл-агый министерстводу, одаар түүл сайгарар, Тыва электри четки эргелелерд, Совхозтарның бүдүрүлге каттыжышкыны болгаш өске-даа организациялар чагыгларны күүседиринге чамдык эки дуржулганы чедип алган.

Оон-биле чергелештир чамдык министерстволар, эргелелдер, көдээ Советтер чагыглар күүселдезин организастаарынче багай кичээнгей салып келген, ону боттандырарына хамаарышкан бар аргаларны долузу-биле ажыглавайн турган. Республиканың чамдык черлериниде садыг, медицина, амыдырал хандырылгазының чагыгларда кирген айтырыглары багай шиитпирлеттинип келген.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели чамдык министерстволарның, килдистериниң, эргелелдериниң, Кызыл хооркүүскомнуң болгаш районнар Советтериниң күүскомнарының удуртукчуларына чогуур негелдени тургуспайн келгениден оларның хөй кезии чагыгларны күүседиринче четче организастыг ажылдарны чоруттаан. Тыва АССР-ниң Күрплан черн, күүскомнарның план комиссиялары ажыл-агый, культура тургузуушкуннарының чыл планнарын чугаадыр үезинде чагыглар күүседирин боттандырарына хамаарыштыр түс черлерниң арга-курлавырларын өөренип көрбейн турар.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем райкүүскомнар соңгукчуларының чагыгларының капчаар күүсеттинин турарын чугаалажып көрбейн, бо чүгүлө ажылдың байдалын депутаттарга дыңнатпайн келген, ажыл-агый удуртукчуларының бо айтырыгга хамаарыштыр өтчеттарын алырын ховар практикалап турар.

Бо хуралга министрлер, эргелелдер удуртукчулары болгаш өске-даа харысалганы ажылдакчылар олурушкан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү, депутат С. Сандан баштай санал берген. Ол Кызыл хоорайның кудумчуларында чыыг дамчыдыгга тудуунуң үр болгаш хожудаашкынныг болуп турарын ныңгыы шүүмүлээн. Депутат эш Сандаанның хүлээп алышкынынга янзы-бүрү айтырыглардыг кижилер кээп, дилеглерни киргилээн. Кызылда чоланчы эш Саая өг-бүлезин-биле кады дөрт уруглуг. Олар үүгле 11 дөрбелчин метр хемчээлдиг бичин бажында каш чыл чүрттап, делгем бажың алырының дилеглерин хооркүүскомга киргилеп келген. Хооркүүскомнуң удуртукчулары аңаа мынчага чедир дуза чедирбээн. Кызыл—Шамбалыг аразынга чоруп турган автобусту сокседиг каан ужуру чүү? деп, айтырыгны хуралга олуржуп турган Тыва автоэргелелдің кол инженери В. Н. Антышевке оон салгаын хуралдың киржикчилери чүүлдүгүүнгеи.

Бии-Хем райкүүскомнуң даргазы депутат М. К. Дамчай Туранда чыыг дамчыдылгазының системазының багай ажылдап турарын, Коммунал ажыл-агый министерствозу ону эде кылдырар хемчеглерни багай боттандырып келгенин чугаалаан.

— Кадык камгалал министерствозунуң адынга соңгукчуларның 17 чагыглары киргеи. Оларның он бирии күүсеткеи. Артканнары ам күүселдеде. Кызылда, Ак-Довуракта, эмнелге бажыңнарының тудуглары эгелээн. Чадаана хоорайга эмнелге комплексин тудары-биле оон төлевилеи-сметазын белеткээн. Чагыглар ёзугаар эмнелгелериниң ажылын, санитар байдалын эжижидер ужурлуг бис — деп, Кадык камгалал министри Н. Н. Сизых саналдаан.

Көдээ ажыл-агый министриниң бирги оралакчызы Н. И. Бакулин көдээ ажыл-агый машиналары-биле ажыл-агыйларны хандырарын дилээн 10 ажыг чагыгның хөй кезиниң күүсеттингенин дыңнаткан.

Хуралга өске-даа эштер база санал бергеннер.

Түнелиниде Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, депутаттар В. Д. Дорун-оол, С. Х. Красный чагыглар күүселдезинде бар четпестерни дарый чайладырының чугулазын айтып, чүве чугаалааннар.

Соңгукчуларның чагыгларын боттандырарынче доктаамал кичээнгей салырынче угланган делгереңгей доктаалды Президиумнуң хуралынга хүлээп алган.

О. ОХЕМЧИК.

Совет Тыванын 30 чылынга

Социалистиг чаартылганың оруу-биле

Совет Эвилелиниң улустарының акы-дүрма ег-бүдезинге каттыжы киргениңден бээр 30 чылдарның дургузунда Тываның экономиказынга социалистиг улуг чаартылгалар болгулаан. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак деңнемчи национал политиканы амыдыралга боттандырбышаан, Тываның экономиказын база культуразын шапкын хөгжүдеринче, тыва улустуң социал-экономика талазы-биле аажок дожуддаашкының дүрген үзүткааларынче улуг сагыш салыышкынны база салып келген.

ССРЭ-ниң составынга бактаан киргениниң баштайгы чылдарында кол кичээнгей областың көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринче, оон материал-техниктиг базазын быжыглаарынче угланган. Чүге дээрге, бирээде, көдээ ажыл-агый Тываның экономиказының кол адыры; ийиде, улус ажыл-агыйынга социалистиг бүдүрүлге харылзааларының тиилелгези араттарның хүү быдаргай ажыл-агыйын кооперастап каттыштырарын доозарыдан хамааржып турган.

Тараачыл чоннуң хүү өнчүзүрек хөөнүн өскертириниң, оларны коллективтиг ажылче хандыкшыдарының материалдыг үндезини болза, «тракторларны болгаш машиналарны чер ажылынга калбаа-биле ажыглаары, бүгү талалыг электрижилиге болур» деп, В. И. Ленин айыткан. 1945 чылда-ла областа 4 машина-трактор станцияларын дерип тургускан, а 1950 чылга чедир МТС-тер саны 12 четкен. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин электрижидери күштелип өргөн.

Социалистиг чаарттылгаларны боттандырарда партия тыва араттарның амыдыралчурттулгазының өскүзүгай түүлдерин барымдаалап көрүп, хүү ажыл-агыйларны коллективизастаарын бүгү тала-биле деткин турган. Оны күрүненик ынчаардагы үндүрүг политиказындан көрүп болур. Совет чазактың 1948 чылдың август айда үндүрген доктаалы-биле Тываның колхозтарындан болгаш МЧАЭ-лериңден көдээ ажыл-агый үндүрүүн РСФСР-ниң өске районнарындан 25 хүү эвээш хемчээлдиг кылдыр доктаатган. Колхоз болгаш МЧАЭ кежигүннеринге үндүрүг талазы-биле янзы-бүрү чигелделерни тывыскан. Коллективтиг ажыл-агыйларга күрүне улуг чээли дузаламчызын көргүзүп турган. 1949 чылдан 1956 чылга чедир колхозтарга 26 млн. рубль түннүг чээлини берген.

Бо бүгү болза, областың партия организациязының ажылчы чоннар ортузунга улуг организакчы база политиктиг ажылын көргүспүшаан, Тывага массалыг коллективизастаашкынны чорударынга бүгү эргежок чугула байдалдарның тургустунганының хереченгизи болган.

МЧАЭ-лер материал болгаш организас талазы-биле быжыккан тудум, көдээ ажыл-агый артелиниң Уставынче шилчип эгелээн. 1951 чылдан эгелээш, араттарны кооперастаарының кара чангыс хевири —көдээ ажыл-агый артели апарган. Күрүненик улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелери болур совхозтар коллективизастаашкынга чугула салдарны чедирген. Баштайгы совхозтарны мурнунда ТАР-га турган 'куражыл-агыйларга үндезилеп тургускан. Совхозтар ажыл-агыйны планнап чорударының, бүдүрүлгенин мурнакчы аргаларын нептередириниң база күш-ажылды механизастаарының үлегерчижээн көргүзүп турган.

1955 чылдың төнчүзүнде чедир бүгү тараачын ажыл-агыйларның 96 хуузу колхозтарга каттышкан, ынчангаш Тывага көдээ ажыл-агыйны коллективизастаары доозулган. Ол чылын күрүнеге тараа садарынга колхозтарның болгаш совхозтарның үлүү барык 100 хуу, этке—88, сүтке—73 база дүкке—89 хуу болган.

Коллективизация көшкүн араттарны сууржуң амыдыралче шилчидери-биле катай хаара чоруттунуп турган. Сууржуң амыдыралче шилчилге кооперастаашкын чорударынга немелде бергелерни болдуруп, хөй акша-хөрөнгини, тудуг материалдарын болгаш күрүненик өске-даа чарыгдалдарын негээн. 1949 чылдан 1954 чылга чедир чурттулга бажыннары тударынга колхозчуларга 7 млн. рубль түннүг узун хуусаалыг база 4,5 млн. рубль дедир эгитпес чээлилерни берген. Сууржуң байдалче шилчээн колхозчуларны үндүрүгден хостап турган.

Хүү ажыл-агыйларны кооперастаарын доосканы-биле Тываның улус ажыл-агыйынын бүгү адырларынга социалистиг бүдүрүлге харылзаалары доктаап тургустунган.

Социализмни тулуп тургузарынга үлетпүрүн хөгжүлдези эргежок чугула. Экономиканы бүгү талалыг хөгжүлүп турган, Тываның хожуулаашкынын ажып эртип, оон бойдус байлактарын долу ажыглап, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидерин чедип ап болур турган. Ол ынчаар боттанган-даа.

Тывага үлетпүр, социалистиг бүдүрүлгени ажыктыг кылдыр таарыштыр тургузаарының принциптеринге дүүштүр, бүгү совет чурттун күчүлүг индустриалдыг базазынга даянып алгаш, дүрген темпилиг хөгжүп эгелээн. 1945 чылдан эгелээш районнарга үлетпүр комбинаттары организастаттынган, ыяш ажыл-агыйлары, Тыва тудуг трези тургустунган, ыяш заводунун, түүйбу заводунун цехтери чаарттынган. Тываже үлетпүр дериг-херекселдерин киир сөөртүү көвүдээн, ынчангаш бүдүрүлге черлериниң күчүшдалы улгадып турган. 1955 чылга чедир чурт үлетпүрүнүң кол бүдүрүлге фондулары 1944 чылда турганыбиле деңнээрге, барык 5 катап көвүдээн, ынчаарга үлетпүрнүң ниити продукциязының хемчээли 6,5 катап улгаткан. Ылангыя тудуг материалдарының үлетпүрү, одаар түүл үлетпүрү база электри энергиязы бүдүрери шапкын хөгжүп турган.

Үлетпүрнүң болгаш транспорттун хөгжүлдези-биле кады ажылчын аңгының саны база өзүп орган: 1945—1955 чылдар дургузунда ажылчыннар саны 3,8 катап көвүдээн.

Көдээ ажыл-агыйны коллективизастааны-биле база ол ышкаш үлетпүрүн хөгжээни болгаш ажылчын аңгының хевирлеттинин тургустунганыбиле 50 чылдарның ортаа үеинде Тывага экономиканың социалистиг системазы бүрүн тиилээн. Хөгжүлдениң капиталистиг чадазын оюп эрткеш, Тываның феодализмден социализмче шилчилге үеви доозулган. Тыва социализмни болгаш коммунистиг ниитилелди калбаа-биле тургузарының үечадазынче кирген.

Социалистиг бүдүрүлге харылзааларының бадыткаттынганы-биле Тываның экономиказын болгаш культуразын чурттун сайзырангай районнарынга чоорту деңнештиреринге бүгү-ле таарымчалыг аргалар бар апарган. Күрүнекиң хөй капитал салыышкыннары, үзүктел чок материал-техниктиг хандырылга база түс черниң чиг-эт болгаш күш-ажыл курлавырларын бүдүрүлгеге калбаа-биле ажыглаары —үлетпүрүн дүрген хөгжүүрүн хандырган. Бир эвес ССРЭ-ге ниитизи-биле үлетпүр продукциязының немей өзүлдезинин чылда ортумак темпизи 1959—1965 чылдар дургузунда 12 хуу болган болза, Тывага 13,4 хуу-болган. Ол дээрге багай эвес өзүлде—бүрүнгаарлаашкын-дыр.

Экономика деңнелинин чайгылыш чок көдүрүүшкүнү республиканың көдээ ажыл-агыйынын хөгжүлдезинден база көстүп турар. Колхоз тургузуунун калбарганының ачызында көдээ ажыл-агый социалистиг өзү-биле хөгжүп, хөй талалыг болу берген. Колхозтарның болгаш совхозтарның материал-техниктиг базазы доктаамал сайзырап, оларның экономиказы быжыккан. Тарылга шөлдериниң калбарыышкыны болгаш чер ажылының культуразычын бедзэни тараанны бүдүрерин болгаш белеткээрин көвүдеткен. Тараанын чылда ортумак чыыллазы 1954—1958 чылдарда 133,4 мун тонна, 1961—1965 чылдарда 201,4 мун тонна, 1966—1970 чылдарда 212,5 мун тонна болган, а тараа белеткели 1954—1958 чылдарда ортумаа-биле 43,2 мун тонна турганындан сески беш чылдың чылдарында 84,8 мун тонна чедир көвүдээн. Мал ажылының продуктуларын бүдүрери база көвүдеп турар. 1959—1965 чылдарда бүгү-ле ажыл-агыйларга эт бүдүрери 75 хуу, сүт бүдүрери—44 хуу, дүк—59 хуу улгаткан, а 1966—1970 чылдарда эт бүдүрери 12,6 хуу, сүт—12,7 хуу, дүк—12,5 хуу улгаткан. Ол продуктуларны күрүнеге белеткээри база көвүдээн.

Чедиишкиннер-биле чергелештир республиканың көдээ ажыл-агыйында четпестер амдаа барын айытса чогуур. Мурнакчы дүржулганы нептередиринче, бүдүрүлгени эртемге үндезилеп сайзырадырынче кичээнгей ам-даа кошкак. Черни ажыглаарында база ол ышкаш машина-техниканы, минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарында ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чоруктар эвээш эвес. Көдээ ажыл-агыйынын адырлар структуразында болгаш специализастаашкынында база шынгыы четпестер бар. Республикада бүгү малдарның баш саны оожум өзүп турар, оон кол чылдагааны болза, малга чем-суурну четчирибиле тургуспайн келгенинде. Республиканың мал ажылының баранның продукциязының чартык кезиин берип турар хой ажылынче чогуур кичээнгейни салыы, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүдөлинин 1973 чылдың майда хүлээп алганы «Тыва АССР-ге хой ажылын улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» доктаалын чайгылыш чок күүседири чугула.

Тоску беш чылдың планын чедиишкиниг күүседири — Тываның экономиказының деңнелин улам ынай көдүреринге чугула базым. Беш чыл планы ниитизи-биле чедиишкиниг күүсеттинин турарын эрткен чылдарның түннелдери көргүскен. Баш удур кылган санаашкыннар өзүгаар адырлар талазы-биле хөгжүлдезинге өлөөн өскерлиишкиннер болур, бүдүрүлгенин ажыктыг чоруу бедиир.

Республиканың экономиказын хөгжүдериниң болгаш чоннуң амыдыралының деңнелин улам бедидериниң перспективтиг угланыышкыннарын эртемге үндезилеп тодаргайлаар сорулга-биле ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбыры, СЭКП Тыва обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүдөли бо чылдың июль айның эгезинде Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын келир онгу беш чылда болгаш оон-даа ынай, 1990 чылга чедир хөгжүдериниң талазы-биле эртем-практиктиг конференцияны эрттирген. Ол конференцияның ажылдан кылган сүмелери бистиң республиканың экономиказын болгаш культуразын моон соңгаар улам шапкын хөгжүдеринге канчаар-даа зажок улуг идиг болур.

В. КОПЕЁЛ,
экономика эртемнериниң кандидады.

ЧЫЛДЫЫН БАЙЫРЛАЛ БЕТИНДЕ

Өвүр районда №1473 орук участогунуң коллективи чыл планын Совет Тываның 30 чыл болур байырлалының бетинде доозарын хүлээнген. Ажыл-ишчи бо коллектив автомобиль оруктарының капитал септелгезин, ортумак болгаш үүрмек септелге ажылдарының чыл планын 96—102 хуу чедир күүседип алган.

II кварталда бүдүрүлге орук эргелелдериниң аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи бо коллективке республиканың орук эргелелиниң шилчиир Кызыл тугун тывыскан. А СЭКП райкомунуң, райкүүскомунуң бүдүрүлгелер аразында шилчиир Кызыл тугу база-ла оларда.

—Коллектививис ажыл-ишчи, аныяк, эп-найыралдыг-даа. Ындыг болганда, ажыл бүдүнгүр-дүр. Мурнакчылар бисте хөй. Оларның аразында «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медальдың эдилекчизи Николай Канчыыр, бульдозеристер Куулар Белек-оол, Михаил Доңгак, орук мастерлери Моңгуш Доруй-оол, Владимир Давын-оол болгаш оон-даа ескелерни адаары өөрүнчүг. Орук мастери Александр Моңгуштуң чуруу районнуң хүндүлел самбыразында, а Куулар Белек-оолдуу—республиканың автоорук эргелелиниң хүндүлел самбыразында. Ниитизи-биле бистиң коллективте аныяктарның ажылы мактанчыг—деп, орук участогунуң начальниги Иван Херелович Тувекей сеткил ханыышкын-биле чугаалап орар.

М. КАЛЧАН.

ЧУРУКТА: бульдозерист Куулар Белек-оол.

Авторнуң фотозу.

Белорус Социалистиг Республикада нефть-тывыш үлетпүрү дүрген темп-биле хөгжүп турар. Беш чылдың шиитпирлиг чылында (1971—1975 ч.) республиканың нефтилиг чеолериниңен 8,5 миллион тонна «кара алдынны» тывар. Бо дээрге, 1970 чылда тыпкынындан ийи катап хөй-дүр.

Совет Эвилелинде тып турар нефтиниң ниити санынга алырга, Белоруссия ындыгла улуг черни эзлевейн турар, ынчалаадаа оон нефтизиниң шынары бедик шынарлыг. 1975 чылда ССРЭ-ге ниитизи-биле 496 миллион тонна нефтини тывар, ол болза 1970 чылда тыпкынындан 42,2 хуу хөй.

ЧУРУКТА: Речицы хоорайның чоогунда нефть тывар чер.

Ю. ИВАНОВ биле Ю. СОМОВТУҢ фотозу. (ПМА).

СҮТ-ХӨЛЧҮЛЕРНИҢ АЖЫЛ-ИЖИ

Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг Сүт-Хөл совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну турегзар дээш, шудургу ажылдап турарлар. Олар 1834 тонна сиген кезип белеткээр планын август 28-ке чедир 1907 тонна кылдыр күүседип алганнар. Оон-биле чергелештир бо хүннерде 2535 тонна силос салдынган.

Мал чеми белеткээр дээш салбырлар, бригадалар, звенолар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Дадар-оол Моңгушка удурткан Ишкин салбыры чоруп турар. Салбыр ниитизи-биле 587 тонна сиген кылыр планын 670 тонна кылдыр күүседип алган. Аңаа совхозтуң партия, ажылчын комитеттериниң болгаш дирекция черниң шилчиир Кызыл тугун акша шаңналыбиле кады тывыскан.

Ишкинниң хойжулары бава үлегерлиг ажылдааннар. Чижээ, Мурзууна Ондар 21, Очур-оол Моңгуш 18, Сүдер Ондар 17, Натпит Моңгуш 24 тонна сигенни кезип белеткээш, кыштагларында чедирип алган.

Сүт-хөлчүлер боттарының арга-курлавырларын санап көрзеш, бүдүн чартык чылда малга четчир чемни белеткээр дээш ажылын хайныышкынны үргүлчүлеп турар.

Б. ХЕРТЕК.

ХЕРЭЭЖЕННЕР СЛЕДУ

Чоокта чаа Моңгун-Тайга районнуң херээженнериниң следу болуп эрткен. Аная районнуң херээженнер чөвүдөлинин бирги чартык чылда чорудуп келген ажылынын дугайында өлеткелди район чөвүдөлинин даргазы Б. С. Доңгак кылган.

Районнуң 1840 херээженнериниң 501-и колхоз бүдүрүлгезинде. 194-ү янзы-бүрү организацияларда ажылдап турар. Оларның 73-ү коммунистер, 330-и комсомолчулар. Район чартык чылда күрүнеге садар эт, дүк планын эки күүсеткен. Төрүүр инектин, хойнун, өшкүнүн, чылгы маллың өзүлде планы база күүсеттинген.

Бо күш-ажылчы чедиишкинде херээжен ишчилериниң үре-түннелдиг улуг-хүүзу база кирген. Ылангыя бо тодарадыкчы чылда мурнакчы ажыл-ишчилериниң аразында херээженнер хөй. Олардан чүс баш хойга онаштыр 85—104 чедир хураган ажаап өстүрген малчыннарның саны база көвүдээн. Чыл келген тудум-на боттарының өгбүлелери-биле кады онаашкан ажылынга чүткүлдүг ажылдап, эки түннелдерни чедип ап турар мурнакчылардан «Малчын», «Мөген-Бүрен» колхозтарда Ч. Оржак, Ч. Хертек, О. Иргит, Б. Иргит олар чүс хойга онаштыр 100—102 хураганнарны камгалап ап турарлар. Ол ышкаш хойжулар Б. Аракчаа, Б-У. Иргит, Ш. Күнчү, З. Марзын, Ч. Херлин, О-С. Доржу болгаш өкелер-даа чүс баш хойга онаштыр 92—97 чедир хураганнарны тус-тузунда ажаап өстүргеннер. Х. Лондуу, К-К. Доңгак, М. Метпээ, З. Шожал олар чылдын-на «чымчак алдын» ажаап алырынга шалыкын ажылдаары чаңчыл болган. Бо чылдың хөй кыргыдазының хайныышкынныг үезинде хөй-хөй херээженнер аная идепкейлиг киришкеннер.

Күш-ажылга эрес-шудургу, ат-сураглыг, хоочун ишчилер ам боттарының салгакчыларын өстүрүп, хоор чонга үлегерин көргүзүп турарлар. Сенчи Өпеш ам 68 харлаан. Хоочун малчын хөй ажылынга 20 чыл дургузунда ажылдап келген. Болунуң өөлдар, кыстарының кижизидилгезинге төлептиг чоруун көргүзүп чоруур, оон эрес-шудургузу ам-даа хевээр. Оон оглу О-С. Өпеш «Малчын» колхозтуң Кара-Ховуда № 3 комсомолчу-аныяктар бригадазының почтачызы. А бир оглу Хүлер-оол Конгаржап база алдарлыг малчын, улус чонуң хүндүлүг айбычызы—ССРЭ-ниң Дээди Советинин депутады. Уруу Сержимаа Конгаржап үр чылда мал ажылынга ажылдап келген.

Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дыртыына Биче-оол сес ургуларны кижизидип өстүргеи. 1966 чылдан бээр мал ажылынга доктаамал бедик көргүзүүлүг ажылдап келген. Чүткүлүг ишчиниң кызымаккай күш-ажылын партия, чазак бедии-биле үнелээн. Болуун ишчи «Күш-ажылчы шылгарал» деп медаль-биле, «Хүндүлелдин Демлээ» болгаш Октябрь Революциязы орден-биле база шаннаткан. Алдарлыг малчынны ургларының үжү дээди эртемниг башкылар, ийизи тудуг ажылының тускай эртемниг специалистери.

Херээженнер ортузунга политмассалыг болгаш организастыг ажылды «Малчын» колхозта херээженнер чөвүдөлери (даргазы О-С. Оржак) багай эвес чорудуп келген. Чөвүдөлдин активчилери малчыннарга лекция, беседаларны номчуп, концерттерни улаа-дарза организастап турар. Суур чаагайжыылгазынга идепкейлиг киржиг, агитквартиралар аайы-биле бажын бүргүзүнге ыяш, чечек тарылгазын чоруткан. Бо чөвүдөл районнуң херээженнер чөвүдөлдериниң болгаш болуктериниң аразында калбарган социалистиг чарышка бүгү көргүзүглер талазы-биле бирги черже үнген. Болуктерден Мугур-Аксы ортумак школаның, уруглар салгынын херээженнер болуктери, коллективтин кежигүннерин политөөредилгеже бүрүн хаара тулуп, бот-тывынтыр уран түүлдүн, уран-шевер хөлдарның болгаш кулинария болгүмнерин организастап, башкыларын, кижизидикчилернин, техниктиг ажылдакчыларының аразында чарышты калбарткан. Бо болуктер Уруглар камгалалының хүнүнге холбаштыр урулларын кылган түүлдериниң делгелгезин ажыдып, солун концертти база көргүскен.

Районнуң херээженнер чөвүдөлинин ажылында ам-даа четпестер барын шугумчүлеп, оны чайладыр талазы-биле санаалдарны слеттуң киржикчилери киирген. Чурттакчы черлерде чамдык херээженнер бүдүрүлге, хөй-ниитиниң ажылынга киржилгези кошкак, ажылга доктаавас, арагадарыга хандыыр, уруг-дарының кижизидилгезинче кичээнгей салбас чоруктар амдаа бар. Ынчангаш слеттуң киржикчилери херээженнер ортузунга политмассалыг ажылды күштелдирип, арагалаар, ажыл-шагы үзер, ниитиниң ажылынга киришпес, уруглар кижизидилгезинче сагыш салбас чоруктар-биле шынгыы демиселди чорударын шиитпирлээн. Ол ышкаш олар тодарадыкчы чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш, берлиннген социалистиг хүдээлгелерни ап, малга быжыг чем-суурну тургузарының ажылхерээнге, кышка белеткелге идепкейлиг киржиринге районнуң херээжен ажыл-ишчилерин кыйырган.

К-К. ЧҮЛДҮМ.

ГЕКТАР ЧЕРНИҢ КҮЖҮ ЧҮДЕЛ?

Краснодар крайда Усть-Лабинск районнуң «Кубань» колхозунда 47 харлыг бригадир, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Советинің депутаты, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. И. Клепиков бедик дүжүт өстүрер талазы-биле бистиң чуртуаста сурагжаан мастер. Оон бригадазы чер культуразы дээш чарыштың эгелекчизи болган. М. И. Клепиков бо түүлде бедик дүжүттү канчаар өстүрүп алганын чугаалап турар.

1972 чылдың күзүнүнде бистин колхозчуларывыс мындыг байдалга таварышкан. Чазын-на, июнь айның төнчүзүнде, «Аврора» болгаш «Кавказ» деп кызыл-тастын чаа сорттарын тарын доозупкан бис, оларның үнүжү бистин өөртүп-даа турган чүве, гектардан-на 55, харын-даа 60 центнер дүжүттү алыр боор бис деп кордан турган бис. Чогум-на ол үеде, тараалар, аажок үнүп эгелеп турда, чөөн угланыышкынныг курраг хат хадааш, 8 хонук уламчылап көөрге, тараа сывы курган, өспестей берген. А ажаап алыышкын хүнчеринде чаныктыг чаъстар үргүлчүлеп турып берген. Чер ажылдыларына шак ындыг берге байдал бистин крайга будун чүс чыл иштинде турбаан деп хоочуннар-даа чугаалап турган. Ынчаарда гектардан 44,3 центнер дүжүттү алдывыс. Үжен чыл бурунгаар, кажан трактор рулюнга бир дугаар олуруп турарымда, ындыг дүжүттү ажаап алыр деп бодал кижи сагыжынга безин кирбес турган болгай-ла... Мээн бажымга бо ийи деннел кирип келгенде Кубаньның кара хөрзүнүг чери, оон бир гектары крайга чер ажылының төөгүзүнүн дугайында дыка хөйнү чугаалап болур дээрзин билген мен.

1907—1912 чылдарда Кубаньга тараан кызыл-тастын гектарындан-на 10,3 центнер дүжүттү ап турган, а дүжүт эвээш чылдарда тарылгага үнүрген чарыгдалды безин эгидип ап шылдавайн турган. Бок үнүштер хөй, минералдыг чемишчидилгелер шуут чок, күш-ажылдың чепсек-херексели сайзырангай эвес болганыбиле ону тайылбырлаар апаар. Ынчаннызок Кубаньның чери орус өске черлерге бодаарга эн-не дүжүттүг чер турган.

Суурувустан немец фашистерни үндүр сывырышканда, он алды харлыг оол турган, трактورга ажылдап эгеледим. Оон соонда «Кызыл путиловчу» деп колхозувусту өске сес колхоз-биле каттыштырган, «Кубань» деп адаан, а бистин колхоз оон бригадазы апарган. Ол болза 1950 чыл. Ол чылын дүжүт дайын мурнундагы чылдардан дээредевээн — 17,1 центнер болган. Өскээр чугаалаарга, дайын, оон ажыл-агыйга таварыштырган үржүү чернин үнүшдүжүтүүр чоруун бедидерин будун он чылда саадатканы ол-дур.

Чүгле 60 чылдарның ортаа үеинден эгелеп, гектар чернин дүжүдү доктаамал өзүп эгелээн. Оон мурнундагы өзүлде колдуунда-ла чаа техниканың ачызы, агротехниклиг чурумну сагып, чаа сорттарны шилип ап турганындан кол хамааржыр. Ындыг чаа түүл бүргүзү баштай мурнакчыларның шөлдеринге шенелде эртип, нептереп турган.

1970 чылда байдал сыр өске апарган. Бистин колхозка гектар чернин дүжүдү үш катап—51 центнер чедир өстү. Кукуруза тараазы 12,9 центнер турганындан 47, а чигир свеклазы 195 центнер турганындан 548 центнер чедир өскен. Бо түүлдерни материал-техниктиг базазы быжыглап, чернин культуразын бедидип турбаш, чедип алган.

Бир чижекти көргүзейн. Кубаньның сурагжаан селекционерлери академиктер Василий Пустовойт, Павел Лукьяненко, Михаил Хаджинов олар боттарының чаа сорттарын болгаш хайнактарын өстүрерин бистин колхозка болгаш бригадага бүзүреп, шенеп турган. Бистин селекционерлеривистин сөөлгү сорттары интенсивтиг хевирниг сорттары, ынчангаш ол сорттар тараажыда эргежок чугула техника, минералдыг чемишчидилгелер, химикаттар бар болза эки өөр негелделиг болган. Ынчангаш, бир эвес ол сорттарны болгаш хайнактарны чээрби чыл бурунгаар алган болзувусса, олар бөгүнгү ышкаш ажыкты дөмей-ле берип шыдавас турганы илден-дир.

1950 чылда биске күчүлүг тракторлар чедишпейн турганындан тарылганы эн эки агротехниктиг хуусааларда тарып четтикпейн турган бис. Амгы үеде бисте ийи колхозчу бүрүзүнге-ле 15 эт күштүг бир трактор онаажып турар. Ам үнүштерни чемгерип, камгалаарынга самолёттарны, а электри шугумнары ынай-бээр шөйлүп чоруткан шөлдерге вертолёттарны ажыглап турар бис. Бо үеник иштинде электри энергиязын хереглээри 200 катап өскен. Бир гектарга минералдыг чемишчидилге төгеринин ортумак хемчээли 27 катап улгаткан. 1971 чылда бистин бригадавис он беш чыл бурунгаар будун колхозтун алган тараазын өстүрүп алды, ону кайгаан хераа бар бе? Дүжүт ажаап алыры-биле кады колхозчуларның ажыл төлевири чээрби чыл иштинде 13 катап өскен.

Үлетпүр болгаш эртем—колхозчу кижилер гектар бүрүзүнүн аргазын долузу-биле ажыглазын дээш тараажыга эргежок чугула бүгү түүлдерни хандырыр турар деп түннелди бистин бригадавыстын кежигүннери 1966 чылда кылган чүве. Ынчангаш чер ажылының бедик культуразы дээш чарышче бүгү чер ажылдыгларны кыйырган бис, чүге дизе, эртемнин болгаш техниканын эн сөөлгү дээн чедиишкиннерин ажыглаары чугула негелде апарган. Ол эгелээшкинни чурттун чүс-чүс мун тараажылары ынчангаш деткээн.

Ол чарыш чүнү бергенил? Бо чылдың февраль айда крайның партия конференциязынга чорааш, мындыг солун медээни дыннадым. Кубаньда чер ажылының бедик культуразын чедип ап турар коллективтер гектардан-на крайда ортумак деннелден 7 центнер тараанны, 40 центнер чигир свеклазын хөйнү ап турар болду. «Безостая-1» деп күзүн чажар кызыл-тастын сорту бистин колхозка көстүп келген соонда гектар чернин дүжүдү 8 хуу көвүдээн! А бистин чарыжывыс гектарга база ол хире немелдени берип турар!

Чернин бедик культуразы эртем болгаш күш-ажыл-биле ханы харылаалыг деп билип турар бис. Бистин колхозчуларывыс, ылангыя специалистеривис эртем-шинчилел институттарынга барып, чаа түүлдер-биле таныжып турар, а бистин шөлдеривиске улуг-улуг эртемденнер бо-ла аалдап келир. Бо дээрге херектин бир талазы-дыр. Өске талазы түл дизе, эртем сүмелерин түгле билиглиг тараачыннар билилиг ажыглап шылаары болур. Агротехниктиг болгаш зоотехниктиг өөредилгеже улуг кичээнгейни кыш сазында-ла угландырып турарывыстын, аная 1000 ажыг колхозчуларның кичээлдеп турарының ужуру-даа ында. Бистин бригадавыста бүгү кижилер өөренип, ортумак азы оон-даа өрү билигни чедип ап, бүдүрүлге разрядын бедидип, ийиги мергежилди шингээдип ап турар. Чоокку үеде бригадада колхозчу бүрүзү долу ортумак билигни чедип алган турар.

«Кожан шөлү — өскенин эвес, билир болганында—өскени өөрет!» деп кыйгырыны дөрт чыл бурунгаар бистин бригадавыстын эгелээшкинин өзүгаар Кубаньга калбарткан турган. Бистер кожавыста колхозтун Виктор Нечаев баштаан бригаданы шефке алгаш, оларга бодувустун дуржулгавысты дамчыдып, дузалаанывыстын соонда ол бригада чер ажылының бедик культуразының коллективи атты чер ажылының бедик культуразын чедип алган. Тараажының бедик мергежилин массалыы-биле нептередир ажыл бүгү Кубаньда калбарган. Чер ажылының бедик культуразын чедип алган коллективтернин саны бо үеник иштинде ийи катап өскен.

Бо шимчээшкин болза көдээ ажыл-агыйга эртем-техниктиг революцияны нептередириниң мөөннеттинген аргазы деп крайның партия конференциязы үнелелди берген, ынчангаш ам чер ажылының бедик культуразының коллективи атты бригадалардан болгаш ажыл-агыйлардан районнарже нептередир, а районнардан бүдүн край чедип алган турарын кол сорулга кылдыр салган. Социалистиг чарыштың күжү гектар бүрүзүнге немелде дүжүттү бээр дээрзин бүзүреп көрген бис.

Михаил КЛЕПИКОВ,
Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Кубань» колхозта бригадир.

(ПМА).

Усть-Лабинск хоорай,
Краснодар край.

Ийден чагааларның изи-биле

„ДЫШТАНГАН“ САДЫГЛАР

Редакцияга хүн бүрү кээп турар чагааларның хөй нуруузу чонунга макталдыг, чораан черинге хүндүткелдиг кижилерниң, оларның амыдыралчы овур-хевирин, кызымак ажылжиниң түннелдерин, чедишкиннерин онза ылыг сестербиле бижин көргүскен болгулаар. Ындыг чагааларны номчуп ораргa, кижиниң сагыш-сеткилинге чайгаар өөрүнүүт, ол бүлүг кижилер-биле ужуражып, чугаалажыксаазы кээр.

Ынчалза-даа бо чижектиг чагаалар база-ла хөвар эвес: «Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң Май 1 салбырында чонның амыдырал хандырылгазы чогуур негелдеге чедип турүстүнмэйн турар. Ий суурда үлетшүр барааннарының болгаш аъш-чем садар дежурный магазин бо чылдың эгезинделе хагдынган. Дыка үр үеде бо магазиннерге ажылдаар кижилер тывылбайн келгениндеи Ийниң чурттакчылары хөй үе-шагын чидирип, Тоора-Хем, Ырбан суурлардан садыын кылыр ужурга таварышкан...» (А. Даскылак).

Мындыг байдал канчап турун келгенил? Барааннар магазининин мурнундагы эргелекчизи А. Д. Холунова назы-хары дөгөөш, ажылынган халажыр апарган. Бараан-сараанны оон холундан туда хүлээп алыр кижи чок-даа болза, райпо баштаар чери (даргазы З. М. Дорофеева) болгаш Ий кодээ Соведи каракты шимгеш, кара шоочаны магазинниң ажиннге азыпкан: садыгжы тыпты-ла бөөр ыйнаан. Ынчалзажок, ол дөөрезинде-даа, оон соонда-даа кижи тывылбаан. Магазинниң шоочазы кыштың соогунга хыраалап, чайгы чаъска өдуп турза-турза, мырыңай дадарып калган...

Чоогунда дежурный магазиннинг «тоогузу» база-ла маная дөмей. Чангыс-ла ылгалы—моон мурнунда анаа ажылдап турган садыгжы өреленгеш үнген.

Үстүнде чагааны улаштыр номчуулунар. «Ий суурда ам чангыс аъш-чем магазини ажылдап турар. Оон эргелекчизи Нина Колдун аажы-чаны өлдеп: магазинге кирген эки шыкарлыг чемнерни чамдык кижилерге бөөр, өскелеринге «ам чок-тур, төнген» дээш бербейн баар. Ажылынче өзалдап үнер чоруу база бар. Сактырга, чонның мындыг эпчок байдалга таварышканын хуудa ажылап-даа турган ышкаш...»

Бо айтырыгларга харыы кылдыр Ий кодээ Совединиң даргазы С. К. Хоядыр мынчаар чугаалап турар:

— Ийе, барааннар магазини бо чылдың январь айдан июль 4-ке чедир садыгжы тывылбаанындан ажылдавайн турганы шын. Дежурный магазин база-ла ындыг чылдагаандан хагдынган чүве. Маная кээп ажылдаар кижи негеттинип турарын солун, сеткүүлге-даа чарлап турдувус. Ынчалзажок дыка үр үеде улус тывылбаан. Ам харын байдал эттинген: магазиннериң кайызында-даа тускай өртемниг эргелекчилер доктаамал үе-шагында ажылдап турар.

Аъш-чем садыында ажылдап турар Нина Колдун аажы-чаныда четпестериң дугайын кодээ Совет күүскомунга чугаалашкаш, эттинин аары-биле сагындырыны берген бис.

Четпестерни чайлатканы эки-дир. Ынчалза-даа тайга-таңды черде чурттап турар чонның амыдыралын хандырар ийи-ийи садыгларының хары угда хагдына бергенин, оларга чартык чыл чыгыы ажылдаар эргелекчи тывылбаанын кижи кайгаар. Чыл-чылда садыг талазы-биле тускай өртем чедип ап турар кижилер чогум кайнаар чоруп турар чүве ирги?.

СПОРТ, КИЖИЗИДИЛГЕ АЖЫЛЫ КОШКАК

Бажыннарының кыдыындан каш базарга, хөлбеңнээн дескиногаан шөлдер, арыглар—Ийниң гурар чери шынап-ла чараш. Чымыштыг ажыл хүнүнүң соонда дыштанын, улуг-биче кады турупкаш, бөмбүктөөр, баг хап маргылдажыр болза маглыг-ла.

Ынчалза-даа... «Бистиң Май 1 салбыры чугле «Тоора-Хем» совхозта эвес, харын районда база бир улуг ажылагыйлыг, хөй чурттакчылыг суур-ла болгай. Моон мурнунда маная спорт-даа, культура-массалыг-даа ажылдар багай эвес чоруттунуп турган. Амгы үеде байдал шуут өскерилген: кыжын лыжалаар, коньки-лөөр, чайын хол, бут бөмбүү-даа ойнаар кижи чок болган-дыр. Аът чарыжы, хүреш дээн ышкаш тыва улустуң национал оюннары шуут уттундурган...»

— Школа чанында бичии стадионнуң дериг-херексели чок. Ойнаар волейбол, баскетбол, четки, хол теннизи дээн чижектиг үүлдер саткаш, ону септеп-дерип аар дөөрге, «спорт секторунда акша чок, а комсомолчулардан, профсовилел кежигүннериниңден дадывыр четче хавыртыкмайн турардыр» дээш, совхозтуң партия-даа (секретары К. Достай-оол), ажылчын-даа (даргазы А. Нугуурак) комитеттери биске деткимче черле көргүспес-тир.—Салбырда спорт ажылынын канчап кошкаанының дугайын айтырарывыска, ында комсомол организациязының секретары Г. Часкал ынчаар харыылаар болду.

Спорт секторунда акша шынап-ла чок, чүге дээрге арткен чылгы ажыл-агыйның түннели-биле совхоз күрүнеге өрелиг болган.

Номчукчу Д. Айыр-Санаанның бистиң редакцияга чоруткан чагаазын оон ынай номчуулунар. «Кижизидилге, спорт-массалыг ажылдарның кошкаанындан аныяктарның ажыл шагы үзер, арага-дарыже сундугар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруу көвүдээн. Ажылчыннар акша алган хүннерде магазиннер чанында хостуг кылаштаары безин берге. Анаа чораан улуг назылыг кижилериң акша-тегериин, садып алган үүлдерин былаап аппаар таварылгалар чангыс эвес удаа болгулаан».

Аныяктар ортузунда кижизидилге ажылы кошкак дээрзин дараазында фактылардан база көрүп болур. Чүл дээрге, арткан чылдың октябрьда беш кижи составтыг комитетти салбырда комсомол организациязын удуртуру-биле соңгаан турган. Ам олар шупту өөренип чоруй баргылаан. Чаа комитет соңгуур сорулга-биле комсомол райкомунуң-даа, совхозтуңдаа төлөөлери келгеш, хурал чыылдырып чадашкан. Улус келбес. Мындыг таварылгаларның каш удаа болганын чамдык эштер хомудап чугаалаар болду. «Аныяктар үүгле кино, концерт көөр дээш клубка кээр-дир».

Мындыг байдалдың тургустунуп келген бир чылдагааны — ында партия организациязының (секретары Е. Довурак) аныяктар ортузунда кижизидилге, спорт, политмассалыг ажылдарже чогуур кичээнгейни салбайн, ону чөптүг удуртуп, организаставайн турарында болгаш арага-дары ижип алгаш, хөй-ниитиниң чурумун үрээр ийи-чангыс кижилер-биле шынгыы чугаалашпайн, дээштиг хемчег албайн турарында. Оон ангыда комсомолчуларның боттарының талазындан организакчы, активчи, организацияның ады дээш сагыш аарып чоруур кижилериң эвээш апарганында.

Бо айтырыглар талазы-биле «Тоора-Хем» совхозтуң база Май 1 салбырның партия, комсомол, профсовилел организацияларының удуртукчулары чүү бодап турарыл?

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

«Шынның» тускай корр.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Демократтыг Республиканы чарлап тургусканының 29 чыл оюнга холбаштыр Ханойга байырлыг хурал болган. ВАП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң чазааның премьер-министри Фам Ван Донг аңаа чүве чугаалаан. Дайынның үргелдерин эдеринге, экономиканы катап тургузуп, хөгжүдеринге Вьетнам талазы-биле Париж дугуржулгазынга ат салдынган соонда Соңгу Вьетнамның улузунуң эрткен 19 ай дургузунда чедишкиннерин ол демдеглээн.

1973 чыл дөстүп турда, республиканың улус ажыл-агыйының хөй-хөй адырлары бүдүрүшкүнүңүн 1965 чылдагы деңнелин чедип алган. Бо чылын Соңгу Вьетнамга ниитилелдиг ниити продукциязының дайын мурнунда деңнелден ашкан турарының бүгү магадылалдары ам бар.

Транспортту болгаш орук харылзааны катап тургузарынга онза көскү чедишкиннер чедип алдынган. Чижээ, ВДР-ниң далай өртөөлериниң чүк саарылгазы дайын мурнунда үеде турганындан ийи катап көвүдээн. Үлетпүрүнүң барык бүгү бүдүрүлге черлери бүрүү-биле ийикпе кезик-чамдыызы катап ажылдап эгелей берген.

Агаар-бойдус байдалы берге турза-даа, ВДР-ниң тараачыннары улуг чедишкиннерни чедип алган. Хөй-хөй районнарга рис дүжүдү көнчүг чаагай болган деп, ол чугаалаан.

ВАП ТК-ның 22 дугаар пленумунуң шиитпирлерине дүүштүр республикада бүгү улустуң калбарткан күш-ажылчы чарыжының улуг ужур-дузалыын болгаш оон делегеренгейин премьер-министр демдеглээн.

Эрткен үеден биске артып калган уржуктуг бергелерни ажып эртер ужурлуг бис деп чүвени ылап билген турза, чогуур. Улуг, амгы үениң чаа бүдүрүлгезинче бурунгаарлаарда, хуу биче бүдүрүкчүүнүң эрги чаңчылдарынга удур шиитпирлиг болгаш шудургу демисел чорудар дурайында В. И. Ленинниң чугаалап чораан чагыларын кезээде болаар ужурлуг бис. Ол ам бистиң мурнувуска тургустунуп турар көл болгаш ылап барымдаалдар негелделер болур деп, Фам Ван Донг чугаалаан.

База бир факторну барымдаалаар херек: чуртувус экономика хөгжүлдезинге хожудаан-даа бол, мурнакчы — социалистиг тургузуглуг бис. Оон чогум күчүзү эжелекчи америк дайынга удур демиселге тодаргай билдинген. Ам ол күчү Соңгу Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга бүрүн хемчээлдиг илерээн турар ужурлуг деп, Фам Ван Фонг демдеглээн.

Совет Эвилелиниң, социалистиг өскө-даа чурттарның улустарынга, бүгү делегейде акыдыңмаларынга, өнүктеринге чуректиң ханызындан хүндүткелдиин болгаш өөрүп четтиргеи сагыш-сеткилин Фам Ван Донг илергейлээн.

А. Куньялдың чугаазы

ЛИССАБОН. (СЭТА). Реакция чуртта антикоммунистиг пропаганданы калбарткан. Ол пропаганда португал ажылчыннарның эрге-ажыын чайгылыш чок камгалап турар Коммунистиг партияга удурланган. Демократтыг партиялар, «Чепсектиг күштерниң шимчээшкини», депшилгенин, демократиянын, тайбыңның болгаш национал хамаарышпас чоруктун бүгү күштериге реакция удурланып турар. Ол дугайын Пенюши хоорайга эрткен митингиге Португалияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Алваро Куньял медеглээн. Чогум-на моон ужурунда кемниг, хоп-нүүлдүг болгаш дорамчылаашкынныг пропагандага удур хемчегларни алыр үе келген деп коммунистерниң санап турарын ол чугаалаан. Бо кампанияны эгелээн кижилер чогуур харыысалганы алыр ужурлуг деп, ол медеглээн.

Реакцияның бо чимзенишкиннери эң-не калчаалыг, кара сагыштыг болу берген, чүге дизе, реакция бодунуң аштырарын билип эгелээн деп, Куньял чугаалаан. Тиилелге —чонның талазында, чүге дизе чон хосталга, тайбың дээш тулчуушкунга тиилеп турар болгаш Түр чазакка деткимчеин көргүзүп турар деп, ол чугаалаан.

Гвинея-Бисаунуң улустарыбиле дугуржулганы чарарын чон чедип алган. Фрелимо-биле чугаалажыышкынарны кылып турар. Деколонизация айтырыглары дыка нарын болуп артып турар, ынчалза-даа бо талазы-биле улуг чедишкиннер чедип алдынгай, бо айтырыгны долузу-биле шиитпирлээринче бүзүрелдиг базып орар бис деп, ол демдеглээн.

Апрель 25-те чедип алган чаалап алыышкынарны камгалаарының эргежок чугулазын Алваро Куньял демдеглээн. Реакцияның күштери ам-даа күштүг. Фашистер сүлчээлерин кылырын орелдажып, Португалияга дарлавашкын өзүзүн тургузарын бодап турарлар. Ынчангаш социалистиг болгаш улус-демократтыг партиялар-ның Португалияның демократтыг шимчээшкининге удур халдаашкынарынга хомудап турар бис деп, Куньял чугаалаан.

Ындыг чүве болганда демократтарның чангыс эвин, чонның болгаш чепсектиг күштерниң эвилелин быжыглаары, оон-биле реакционерлерге болгаш фашистерге шыңгыы согугну таварыштырары чугула.

Португалияга демократияның тиилээриниң чугула үндезини болур бо сорулганы чедип алыр дээш Коммунистиг партия бодундан хамаарыр бүгү-ле үүлдерни кылыр апаар деп, Куньял түңнелинде чугаалаан.

ДЕМОКРАТТЫГ КҮШТЕРНЫҢ ЧАҢГЫС ЭВИ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Реакцияның шаап халдаашкын кылыр деп оралдажып турары амгы үеде чурттун демократтыг күштериниң чангыс эвин быжыглаары чугула деп Португалияның Коммунистиг партиязы кыйгырыг үндүрген. Португалияның Коммунистиг партиязы демократтыг шимчээшкин-биле ханы харылзааны тудуп турар демократтыг шимчээшкинни болгаш өскедаа организацияларны деткип турар деп, Португалияның Коммунистиг партиязының ТК-нын политикти комиссиязы медеглээн. Португалияның демократтыг шимчээшкини фашистиг дарлалдың үезинделаа, аңаа удур апрель 25-те болган антифашистиг тура халыышкынның соонда-даа чурттун демократтыг күштериниң чангыс эп фронтузунуң политиктиг организациязы болуп келген болгаш хосталга дээш, колониалдыг дайынны соксадыр дээш база улустуң мурнунда тургустунган сорулгаларны боттандырар дээш турүп келген деп, ол медеглелде чугаалап турар. Португалияның демократтыг шимчээшкини чурттун амыдыралынга чугула рольду ойнап, чурттун демократтыг хөгжүдели дээш, хамаарышпас база чечектелип турар Португалияның келир үези дээш демисежип турарын Компартия демдеглээн.

Португалияның эң демократтыг калбак организациязын деткиринден Португалияның социалистиг партиязының ойталаан чоруу канчап-даа таварышпас деп португал коммунистер санап турар. Социалистиг партияның ол шиитпири демократтыг күштерниң чангыс эвин быжыглавайн турар болгаш харын аңаа хора чедирип турар-дыр деп, ук медеглелде айтып турар.

Португалияның демократтыг күштериниң удуртулгазы социалистиг партияның шиитпиринге хамаарыштыр медеглелди база кылган. Социалистиг партия амгы үеде таварышканы берге байдалдан уштунар болгаш чурттун демократтыг шимчээшкининиң чангыс эвин быжыглаарынга чаа орукту тывар боор деп, Португалияның демократтыг шимчээшкининиң медеглелинде айтып турар.

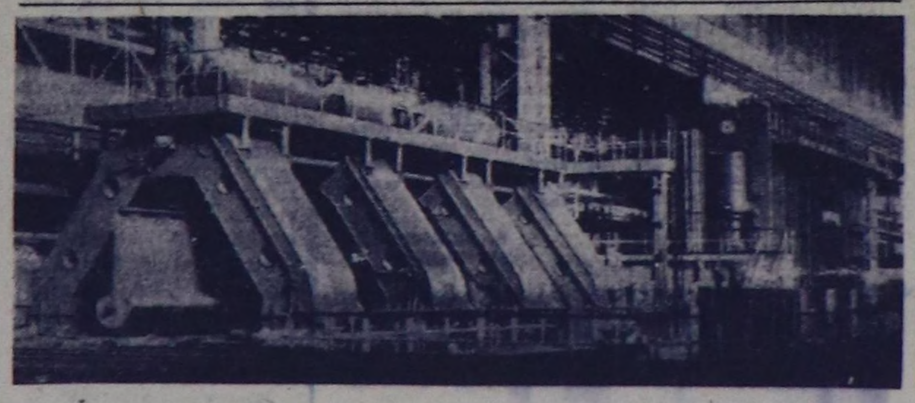

Совет Эвилели биле Барыын Германияның аразында бараан саарылгазының 20 хуу хирези ГФР-де эң улуг бүдүрүлге чери металлургияның «Маннесман АГ» концернге онаамын турар. Ол концерн демир хоолайларны кылып үндүрүп турар. 1970 болгаш 1972 чылдарда чарган керээлерни өзүгаар ССРЭ-ден ГФР-же чээрби чыл дургузунда 120 миллиард кубометр хире бойдус газын дамчыдар болгаш ол дээш Барыын Германия газ дамчыдарынга эргежок чугула улуг аастыг хоолайларны, машиналарны чорудуп бөөр ужурлуг.

ЧУРУКТА: «Маннесман АГ» концерниң заводтарының бирээзинде хоолайны тудуштур каңнавышаан, кылып үндүрер дериг-херекселер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ДИПТЕРИНДЕН

БУДАПЕШТ. Венгрияның шахтёрлары бо чылын улус ажыл-агыйынга 27 миллион тоннадан эвээш эвес хөмүр-даш бөөр, 1985 чылга чедир республиканга хөмүр-даш тывыжын 40,5 тонна көвүдедир деп турар.

Нургулайында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилип, ажылалга, чаа техниканы нептередип турган, ол түнелды чедип алыр.

ЖЕНЕВА. КНО-нун соокязы ылгаар ыызгалдыг узуткаар талазы-биле комитеди КНО-нун Бел Ассамблеязынга кирер илеткелди чүүлдүг деп көрген. Ук илеткелде Гвинея-Бисау Республиканың хамаарышпас чоруунун хүлээп көрдүнгенинге болгаш ону КНО кежигүнүнге хүлээп алыр деп турарынга холбаштыр аңаа изиг байырны чедиргеп. Ол чаа күрүне КНО-нун кежигүнүнге киргеш, ук организацияның эчис сорулаларын болгаш принциптерин күүседиринге үнелиг үүгхуунну кирер деп бүзүрел документиде илергейлеттинген.

ДЕЛИ. Аар машина тулуушкунунун Ранчи хоорайда (Бихар штат) индий заводу бо чылын станоктар болгаш аар дерилгер төлөвилеп, бүдүрүп баарының 147 чагын хүлээп алган. Совет Эвилелинин дузаламчызы-биле тудуп тургускан ол заводка бүзүрелдиг практиканы эрткен, бедик мергежилдиг 300 инженер, конструктор оон бюрозунда ажылдап турар. Оларның хөй-хөйү практикаларын шуут ССРЭ-ниң бүдүрүлге черлеринге эрттирген.

ТОКИО. Японияның Коммунистиг партиязының япон парламентиде депутады Х. Татики Каттышкан Штаттарның Окинавага атомнуг бомбалаашкын талазы-биле өөредилге эрттирип турганын бадыткаан чажыт документилерни чарлап дыннаткан. Парламентинин даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының хуралынга чүве чугаалааш, атомнуг бомбаларны ап чоруур, оларны самолёттарга үүдүрер талазыбил е өлөөн хөй сургаалдаларны ол номчуп чарлаан. Иэ ортулукка атомнуг бомбалаашкынны үлегерлеп көргүзер каш-даа өөредилгени АКШ-тын эрттиргенин дыннаткан. Ындыг өөредилгелер айыл чок чоруктун япон-америк кереэзинге удурланышкак деп, Х. Татики медеглээш, оларны доп-дораан сокстаткан турарын негээн.

Окинаваны Японияга эгидип берген соонда аңаа атомнуг чепсек өөредилгезин чоруттурбас бис деп, япон чазак кашдаа катап медеглээн. Окинаваны Японияга 1972 чылдың майда катап каттыштырган турган.

ЛИМА. Перунун чазаа иелерни камгалаар дугайында декрет үндүрген. Чурттун президентилиниң саналын барымдаалап төлевилээн ол декретти өзүгаар алырга, күрүненин бүгү эмнелге черлери болгаш чурттун өске-даа чамдык медицина төптери божаал хереэженнерге, теруттүнген уругларга халас дузаламчы көргүзер.

Эм аймаа-биле хандырары база халас медицина дузаламчызынга кирер деп, Перунун кадык камгалалының министри Фернандо Миро Кесада айыткан.

БУЗНОС-АЙРЕС. Ында келген дыннаныгдардан алгаш көөрге, «хорааракчы ажыл чорудун турган» деп, Мондевидеонун эрге-чагырга черлеринге алаалакан бөлүк коммунистерни Мондевидеода султап эгелээн. Уругвай коммунистериниң чажыт үндүрүп турар «Карта семаналь» солунун таралын турган дээш, ол кижилерни тудун хоруглаан деп, албан хуузунда дыннадыгда чугаалаан.

ТРИПОЛИ. Ливияның Министрлер Чөвүлели Бенгазиге чаа ийи улуг бүдүрүлге черин: кан, алюминий хоолайлар бүдүрер заводту болгаш фабриканы тудар дугайында шиитпир үндүрген.

Хоолай-прокат заводун чылда 3 миллион метр кан болгаш алюминий хоолай бүдүрүп үндүрер кылдыр телевилээн. Балык-консерви заводу ыылдын-на 15 муң тонна консервилээн сардина-балыкты болбаазырадып үндүрер.

ЯУНДЕ. Мозамбик биле Анголаның улустарының хамаарышпас чорук чедин алырып шаптыктаксап турар реакцияның чимзенишкиннериниге хамаарыштыр онза серемчилелдиг болуруп сагыыры эргежок чугула. Ону Камерунунун радиозунга интервью бергеш, Африканың чангыс эп организациязының чингине секретары Уильям Этеки Мбумуа медеглээн.

Ол девискээрлерге чалча чазактар тургузуп, ынаар ах кештиг хөлезиленикчилериниң отрядтарын кирер, тодаргайлаарга, биеэде Катангага (Бельгияның колониязы турган Конгога) болган халаптыг болуушкунну катаптаар айыыл база бар деп, ол демдеглээн.

ХАРТУМ. Суданда хуу кижилер секторунун ажылчынарының ай бүрүде алыр шалыныын бетики чижек хемчээлин улгаттырар дугайында хоойлу хүлээп алдынган. Хуу кижилер секторунда ажылдап турар чамдык албан-хаакчыларның ажыл төлевирин база улгаттырган турар ужурлуг.

(СЭТА).

МООЛ АРАТ РЕСПУБЛИКАЖЕ

ПРАГА. (СЭТА). МАРН ТК-нын болгаш МАР-ның камгалал министринин чалаанный өзүгаар ЧССР-нин национал камгалал министри, армия генералы М. Дзурга баштаткан Чехословак улус армиязының делегациязы албан хуузунда найыралдыг алын-чорук кылып, Улан-Баторже Прагадан үүнүпкен.

Делегация МАР-га турар үезинде хуузунда моол улустуң күш-ажылчы чедишкиннери-биле болгаш Монгол улус армиязының дайынчыларының ажылы белеткели-биле таныжар.

ЭФИОПИЯДА БАЙДАЛ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Дендии каңдаашкынның түннелинде чамдык можуларда тургустунган берге байдалче Эфиопияның хөй-ниитизи болгаш чазаа шыңгыы сагыш салып турар.

Муң-муң кижи аш-чуттан кырлып турда, үргүлчүнүң баныр-наадымын болгаш оюнтоглаазын эрттирериниге чүс-чүс муң эфиоп доллар-акшаны чарыгдап турган эрги өзүнүң чагырыкчылары бо можуларда берге байдалдың тургустунганы дээш харыысалганы чүктеп турарын эфиоп радио дамчыткан. Императорнуң төрүттүгген хүнүн таварыштыр болур байырлалдарга чарыгдаар деп турган дыка хөй түңнүт акшаны агаар-бойдустуң айылдыг болуушкунунга таварышкан чонга дузаламчы кылдыр бөөр айтыышкынны Чепсектиг Күштериниң башкарылга комитеди бергенинда айыткан.

Башкарылга комитейи ол ышкаш феодал-дужуметтерни болгаш император өргөөзинин кежигүннерин чурттун экономиктиг хөгжүдезин херекке албайн турары дээш буруудаткан. Ол кижилер акша-хөренгизин чурттун хөгжүдезинге киреринден ойталап, оларны даштыкы банкыларже шилчидип турганнар деп комитеттиң мелеглелинде айыткан.

ЧАЛЧАЛАРЫН СОЛУП ЭГЕЛЕЭН

ТОКИО. (СЭТА). Сеул хоорайның чагыргазының даргазы Рян Тэк Сыкты албан-хүлээлгезинден дүжүргениниң дугайын чоокта чаа Мурнуу Көрейге чарлаан. Шаанда шериг полковниги чораан болгаш Сеулдуң полициязының начальниги турган бир кижини, ол хоорайның хамаатыы чагырга черинин баштыңнына олуртуп каан.

Рян Тэк Сыкты болгаш сөөлгү үеде албан-хүлээлгезинден дүжүргөн өске-даа 28 улуг дужаалдыг дүжүметтерни ажылынан үндүрериниң чылдагааны диктатор-чагырыкчы Пак Чжон Хиже чоокта чаа халдаашкын ол болган. Чоокта чаа дүжүргөндер аразында иштики херектер министри болгаш Мурнуу Көрейниң полициязының начальниги база бар. Ынчалза-даа ол дүжүлгеден халаашкыннарның өзүлүг чылдагаанын Пак Чжон Хинин президент албан-хүлээлгезинге бар-ла аргаларны ажылдап турган, хевээр артыы дээш оон ораладжышкынны бооп турар.

Амдан эгелээш Гвинея-Бисау хамаарышпас күрүнелериниң делегей каттыжылгазының дең эргелиг кежигүнү. Ам Португалияның Африкада база ийи эзлед чеченнинин: Анголаның болгаш Мозамбиктиң эзлеа келген.

Башкарылга комитейи ол ышкаш феодал-дужуметтерни болгаш император өргөөзинин кежигүннерин чурттун экономиктиг хөгжүдезин херекке албайн турары дээш буруудаткан. Ол кижилер акша-хөренгизин чурттун хөгжүдезинге киреринден ойталап, оларны даштыкы банкыларже шилчидип турганнар деп комитеттиң мелеглелинде айыткан.

БАЗА БИР КОЛОНИАЛДЫГ ДАЙЫН ДООЗУЛГАН

Африка диптин хамаарышпас күрүнелериниң эң аныяа — Гвинея-Бисауда дайынны соксатканын чарлаан португал-гвиней декларацияга ат салдынганының дугайында медээ Алжирден келген.

Гвинея-Бисау Португалияның эзлел чери турган. Ол—Гвинея республика-биле Сенегалдың аразында болгаш Атлант океанның эриинде чыдар. Ол шоолуг улуг эвес чурт, 36 муң дөрбелчин километр хире девискээрлиг болгаш 800 муң хире чурттакчы чонну.

Гвинея-Бисаунуң улузу хөй-хөй чылдарның дургузунда Португалияның НАТО-га чепсеглеткен, 40 муң колониалдыг шериниге удур кызымак демиселди чорудуп келген. Ол демиселди Гвинеяның болгаш Ногаан шенек ортулуктарының хамаарышпас чоруунун Африка партиязы (ПАИГК) удуртуп турган. Патриоттар 1973 чылдың мартта хосталга армиязын тургускаш, колонизаторларга удур улуг шавар халдаашкынларны калбарткан сөөлүкде олар онза чедишкиннерни чедип алган. Ол шавар халдаашкының түннелинде чурттун улуг-улуг районнары хостаттынган, а эрткен чылдың сентябрь 24-те Гвинея-Бисау республиканың хамаарышпас чоруу чарлаттынган.

Совет Эвилели чаа хамаарышпас күрүнени хүлээп көрген баштайгы чурттарның бирээзи болган. 1973 чылдың ноябрьда Гвинея-Бисаунуң партия-күрүне төлөөлери ССРЭ-ге албанның аянчоруун кылып келген. Москвага болган чугаалажышкыннар Африканың аныяк күрүнезиниң хамаарышпас чоруун Африка партиязы (ПАИГК) удуртуп турган. Патриоттар 1973 чылдың мартта хосталга армиязын тургускаш, колонизаторларга удур улуг шавар халдаашкынларны калбарткан сөөлүкде олар онза чедишкиннерни чедип алган. Ол шавар халдаашкының түннелинде чурттун улуг-улуг районнары хостаттынган, а эрткен чылдың сентябрь 24-те Гвинея-Бисау республиканың хамаарышпас чоруу чарлаттынган.

Совет Эвилели чаа хамаарышпас күрүнени хүлээп көрген баштайгы чурттарның бирээзи болган. 1973 чылдың ноябрьда Гвинея-Бисаунуң партия-күрүне төлөөлери ССРЭ-ге албанның аянчоруун кылып келген. Москвага болган чугаалажышкыннар Африканың аныяк күрүнезиниң хамаарышпас чоруун быжыглаарынга болгаш бистиң чуртувус биле Гвинея-Бисаунуң аразынга найыралчы харылзааларны хөгжүдеринге чугула салыышкын болган.

Португалияга фашистиг өзү-чурумну дүжүргениниң болгаш аңаа коммунистерден, социалистерден база чепсектиг күштериниң демократчы хөөнүт төлөөлекчилериниңден тургустунган чазак эрге-чагырга киргениниң түннелинде гвиней-португал харылзаалының мөзү-шынарының дугайында айтырыгны политика талазы-биле шиитпирлээринге таарымчалыг байдалдар тургустунган.

Каш айлар дургузунда чугаалажыышкынларның соонда Португалияның чаза бүгү португал колониаларын, оон иштинде Гвинея-Бисаунуң бот-догуннаар эргезин хүлээп көрүп турарын медеглээн. Алжирге ат салган декларацияга дүүштүр Гвинея-Бисау республиканы тускай күрүне кылдыр хүлээп көргенин Португалия сентябрьның 10-да албан өзүзү-биле чарлаар. Ынчаарга оон бетинде аткылажыышкынны соксадыр дугайында дугуржулга чардынган болгаш португал шериглерин эрги колониязының девискээринден үндүрүп эгелээн. Октябрь 31-ге чедир Гвинея-Бисауга чангыс-даа португал солдат артпас дугайында дугуржулга чедип алдынган.

ПАИГК чуртта байдалды долузу-биле контрольдап турарының дугайын даштыкы корреспондентилер ыыныадып турар. Португал шериг командылалы бодунуң бүгү хөделимишкиннерин чер-чериниң эрге-чагыргалары-биле дугуржуп ап, а ол эрге-чагыргалар Оларның кайызында-даа колонизацияны дүжүрериниге улуг белеткелдер кылдынып турар.

Өске улустарны дарлап турар улус хостуг болуп шылавас дээрзин португал демократтар үргүлчү бодап турар. Колониализмниң илчирбелерин буза шаппышаан, олар иштики реакцияга база шиитпирлиг сөгүушкунну таварыштырып турар. Ында реакция чепсээн ам-даа салбаан болгаш Португалияга мурнуидагы фашистиг өзү-чурумну катап тургузарын көрдап, янзы-бүрү сүлчээлерни тургузуп турар.

Реакцияның ол сүлчээлерин ойтур шавар дээш, Португалияның болгаш оон эрги колониаларының улустары хосталга, демократия база социал депшилге дээш чангыс ниити демиселди чорудуп турар.

А. КРАСИКОВ.

СЭТА-ның тайылбырлаачызы.

Тыва цирк

ЧОГААДЫКЧЫ ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

(Эгези № 205 «Шында»).

(Чаа номдан үзүндү)

Комиссияның кежигүннери ам-даа эки болдурар төлээде чүү кылырын сүмележип, санал-оналын киирип эгелээн. Демир аппарады багай, ону чаартып кылыр дугайында шиитпирни бир үе-биле хүлээп алган. Ол-ла дүне цирктиң слесарлары болгаш өске-даа тускай эртемниг кижилер биске демир аппарадын тускай төлевилел өзугаар кылып эгелээш, даартазында доозуп каан.

Ол хире бедик үнелел алырывысты бодаваан турган бис. Бөлүктүң артистери бистерниң өөрөөнивиске сеткиливис ханып, түңнел үнерин манап ор бис.

Көргүзүг доозулган. Мырыңай чаа-ла эрестерниң, дидимнериң болгаш кашпагайларның ойнап турган ареназынга цирк ураи үүлүнүң IV Бүгү-эвилел көрүлдезиниң түңнелин үндүрүп, чарлаары-биле комиссия кежигүннери, Культура министерствозунуң төлээлери үнүп келген.

Көрүлдеге эң эки киришкен бөлүктериң болгаш артистериң дугайын чугаалап, оларның номерлерин анализтеп эгелээн...

— Совет Эвилелиниң составынга мырыңай чаа кирген область болур Тыва автономнуг областың Владимир Оскал-оолга удурткан цирк артистери бо көрүлдеге бир дугаар киришкеш, боттарының бедик мергежилин көргүскен. Оларның номера национал аян, артисчи чоруу-биле ылгалып, көрүкчүлерин бедик үнелелинге өөрүп четтиргенивисти илереп, мөгейдивис.

Хевивисти эде кеттинип, көрүлдеге багай эвес киришкени